KÉT EMPIRIKUS KUTATÁS A MAGYAR ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG GYAKORLATÁRÓL*

Párhuzamok és eltérések

Győrfi Tamás
(University of Aberdeen)

Boda-Balogh Éva
(Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar)

A tanulmány beérkezett: 2025. december 9., opponálás: 2026. február 5., véglegesítés: 2026. március 26.

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány célja, hogy a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatára vonatkozó két empirikus kutatást, a JUDICON- és a HunConCourt-projektet, összehasonlítsa. Elsőként a kutatások alapjául szolgáló adatállományt vetjük össze. Ezt követően bemutatjuk azon mérési eszközök közötti különbségeket, amelyek mindkét kutatás számára meghatározóak, illetve az ezek alapján kapott eredmények lehetséges magyarázatait. Végül kiemeljük a két kutatócsoportnak a magyar alkotmánybíráskodás általános értékelésére vonatkozó álláspontja közötti főbb eltéréseket.

Kulcsszavak: magyar Alkotmánybíróság ■ empirikus kutatás ■ alkotmányos felülvizsgálat robusztussága ■ különvélemények

1. BEVEZETÉS

Az alkotmánybíráskodással foglalkozó hazai szakirodalom nagyobb felét azok a jogdogmatika módszertanát alkalmazó tanulmányok teszik ki, amelyek az alkotmány egy-egy jogintézményét elemzik az alkotmánybírósági esetjog fényében, vagy éppen az Alkotmánybíróság (AB) egyes döntéseit kommentálják. Jóval kisebb azon tanulmányoknak a száma, amelyek az alkotmánybírósági gyakorlat empirikus elemzésére vállalkoznak.[1] Ezen munkák közül messze a legambíciózusabb vállalkozás a Pócza Kálmán és kutatótársai által fémjelzett

* A tanulmány a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K146803 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

JUDICON-projekt,[2] amely immár nemzetközi mércével mérve is magas szintű tanulmányok egész során keresztül mutatja be és elemzi a magyar Alkotmánybíróság tevékenységét, valamint a projekt egy nemzetközi együttműködés keretében összevethetővé teszi az AB gyakorlatát más európai alkotmánybíróságok tevékenységével is (Pócza, 2019; 2024). A jelen tanulmány szerzői, a JUDICON-projekttől teljesen függetlenül működve, egy hasonló típusú kutatási program, a HunConCourt[3] résztvevői, ám ez a projekt mind a kódolási munkában, mind az adatok elemzésében még a kutatás egy korábbi fázisánál tart. Mivel a két projekt között számos átfedés létezik, ezért az alkotmánybíráskodás iránt érdeklődő kutatókban okkal merülhet fel a kérdés, hogy miben hasonlít és miben különbözik a két projekt, s egyáltalán mi a HunConCourt-projekt létjogosultsága a JUDICON mellett. Úgy gondoltuk, hogy ezért érdemes egy tanulmányban szisztematikusan áttekinteni a két projekt közötti hasonlóságokat és különbségeket. Tanulmányunk hat részből áll. E rövid bevezető (1) után a második egységben a két projekt által gyűjtött adatok körét vetjük össze (2). A harmadik részben kiemeljük a két projekt legfontosabb empirikus megállapításait (3), majd a negyedik egységben ezen empirikus megállapítások néhány magyarázatát mutatjuk be (4). Az ötödik egységben azt vizsgáljuk meg, hogy a magyar alkotmánybíráskodás általános megítélésében mennyiben tér el a két kutatócsoport álláspontja (5), végül egy rövid konklúzióval zárjuk elemzésünket (6).

2. AZ ADATÁLLOMÁNY

Az adatbázisok célja

Az alkotmányjog empirikus módszerekkel való tanulmányozása az utóbbi időben rendkívül impozáns fejlődésen ment keresztül. Ma már az összes alkotmány szövege elérhető egy egységes adatbázisban, ahol a különböző alkotmányok hasonló tartalmú rendelkezései könnyen összevethetők és amely adatbázist alkalmazva könnyen megállapítható, hogy egy-egy alkotmányjogi technika hány alkotmányban található meg.[4] Az ún. demokrácia- és jogállamiság-indexek pedig lehetőséget adnak arra, hogy összevessük az alkotmányok által tett ígéreteket az adott alkotmány tényleges valóságával.[5] Számítógépes szövegelemzéssel megállapíthatjuk a különböző alkotmányok közötti hasonlóság mértékét,[6] szövegbányászattal felmérhetjük, hogy az alkotmánybíróságok milyen gyakran hivatkoznak külföldi bíróságok joggyakorlatára, a nemzetközi jogra vagy éppen tudományos művekre. Az e tanulmány tárgyát képező két adatbázis különbözik ezektől a vállalkozásoktól, mert az alkotmánybírósági döntések egy bizonyos halmazának többszempontú elemzésére vállalkoznak.

Mielőtt részletesen ismertetnénk a két kutatás által gyűjtött és feldolgozott adatállományt, érdemes röviden ismertetni az adatbázisok célját, hiszen e célok meghatározzák a gyűjtött adatok körét.

A JUDICON-projekt kifejezetten az Alkotmánybíróság és a törvényhozás kapcsolatának empirikus elemzését tűzte célul. A kutatók szándéka az volt, hogy túllépjenek azon a dichotóm megközelítésen, amely kizárólag az alapján méri a két intézmény relációját, hogy az AB egy-egy törvényhozási aktussal összefüggésben megállapított-e alkotmányellenességet vagy sem. Ennek megvalósítására egy olyan módszertant dolgoztak ki, amelynek segítségével az AB döntések erősségét mérik, és amely alapján a korábbi elemzésekhez képest az AB gyakorlatának egy pontosabb és szisztematikusabb elemzését kívánták nyújtani (Pócza–Dobos, 2019: 8–11.)

A HunConCourt-projektnek két fő célkitűzése van. Egyfelől, mi is vizsgálni kívántuk az AB gyakorlatának számos vonatkozását. Kérdéseink négy fő téma köré csoportosultak. Vizsgálni szerettük volna az AB és az indítványozók viszonyát: azt, hogy melyek azok az indítványozói pozíciók, amelyek leginkább mozgásba tudják hozni az AB-t, illetve melyek azok, amelyek ezt a legsikeresebben teszik. Ezzel összefüggésben a másik kérdés, hogy mi a testület viszonya a hatásköreihez: mely hatáskörökben jár el leggyakrabban és hogyan alakul az ezekben hozott döntések kimenetele. A testület működésével kapcsolatban a harmadik kérdéskör az, hogy milyen alkotmányjogi témakörök határozzák meg a gyakorlatot, és kimutatható-e valamilyen tendencia az egyes témakörökben hozott döntések tartalma és jogkövetkezményei tekintetében. A negyedik témakör pedig a bírák szavazási mintáinak a feltárása és az egyes bírák profiljának a kialakítása volt.

Másfelől viszont a HunConCourt-projekt azt is célul tűzte ki, hogy – elsősorban az amerikai Supreme Court database[7] mintáját követve – létrehoz egy mindenki számára hozzáférhető, felhasználóbarát és folyamatosan frissített adatbázist, amely a legkülönbözőbb kutatások alapjául szolgálhat.

Az elemzés alapegysége

Az AB gyakorlatának empirikus elemzéséhez az első lépés az, hogy meghatározzuk azt a viszonyítási pontot, amelyre vonatkozóan az adatgyűjtést elvégezzük, azaz döntést hozzunk az elemzés alapegységéről. E tekintetben a magyar AB gyakorlatának vizsgálata során több lehetséges megoldás – így az egész határozat, az indítvány, a jogszabályhely-kollízió, az alkotmányossági kérdés, a rendelkező részben foglalt döntés – merülhet fel (Boda-Balogh et al., 2019). Ebben a kérdésben mindkét kutatás ugyanarra a döntésre jutott, és az AB határozat rendelkező részébe foglalt döntést (a továbbiakban: rendelkezés)[8] választotta alapegységnek. Ennek oka, hogy egy AB határozat több, egymás-

tól analitikailag elválasztható döntést tartalmazhat, amelyek különböző kérdésekre adnak választ. Ezek a rendelkező rész egyes pontjaiból általában jól beazonosíthatók.

Vegyük például a 165/2011. (XII. 20.) AB határozatot. Ebben a határozatban a rendelkező rész 10 pontból áll, amelyek két különböző jogszabályra vonatkoznak. A 10 rendelkezésből 5 állapított meg alkotmányellenességet és semmisített meg jogszabályhelyet – 2 pro futuro, 3 ex nunc hatállyal –, 2 mulasztásos alkotmányellenességet állapított meg, 4 pedig elutasította az indítványt.

A JUDICON-projekt kódolása szempontjából többek között azért fontos a rendelkezés alapú kódolás választása, mert a rendelkező részben foglalt egyes döntések – illetve az ezekhez kapcsolódó különvélemények – különböző mértékben korlátozhatják a törvényhozást, így ezek külön kezelése elengedhetetlen az AB döntések erősségének méréséhez. Az előző példánál maradva a skálájuk szerint az ex nunc hatályú alkotmányellenesség a legerősebben, ettől kevésbé a pro futuro hatályú, ezektől még kisebb mértékben a mulasztás, az elutasítás pedig egyáltalán nem.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a JUDICON-projektben egy külön adatbázisban kódolták a parlamenti szavazások és a bírák ezekhez való viszonyát. Ebben az adatbázisban azokban az esetekben, amikor a rendelkező rész egy pontjában foglalt döntés több jogszabályra vagy jogszabályhelyre vonatkozott, a JUDICON-projektben tovább bontották a kódolás alapegységét. Erre akkor volt szükség, ha ezekhez eltérő parlamenti szavazási magatartás kapcsolódott. A bírák politikai preferenciáit és viszonyukat az őket jelölő politikai párt pozíciójához az adott törvény(hely) vonatkozásában ez alapján vizsgálták. Ilyen esetekben tehát az elemzés alapegysége a rendelkezésnél kisebb egység: az AB olyan döntése, amely olyan jogszabályhelyhez kapcsolódik, amelyet a parlament jobboldali, baloldali vagy konszenzusos többsége fogadott el (Pócza et al., 2017, 59–60; 2022).

A HunConCourt-projekt elsősorban azért választotta a rendelkezést a kódolás alapegységének, mert az egyes rendelkezések vonatkozásában eltérő lehet a bírák álláspontja, így a bírói attitűdök vizsgálata, illetve a bírói profilok kialakítása ez alapján az alapegység alapján lehetséges a legpontosabban és a legkisebb torzítással. A fenti határozat 10 rendelkezése közül az egyik megsemmisítéshez 2 bíró írt különvéleményt, egy másik megsemmisítéshez egy, akihez egy társa csatlakozott. A különvéleményen lévő bírák tehát csak az adott rendelkezés tekintetében nem értettek egyet a többséggel, az összes többi rendelkezés esetében viszont megszavazták a többségi döntést. Így ha a rendelkezést vesszük alapegységnek, pontosan tudjuk rekonstruálni, hogy hányszor és milyen kérdésekben volt véleménykülönbség a bírák között. Noha mi is mérlegeltük azt a lehetőséget, hogy az egyes rendelkezéseket még tovább bontsuk és minden felülvizsgált jogszabályhelyet az állítólag megsértett alkotmányhellyel párba állítva külön kódoljunk, megítélésünk szerint ilyen részletesség-

gel nem állapítható meg a bírák álláspontja. Jóllehet a bírák különvéleményükben általában jelzik, hogy pontosan melyik rendelkezéssel nem értenek egyet, időnként már ennek megállapítása is nehézségbe ütközik, az ennél részletesebb elemzés ezért reménytelen lett volna.

A rendelkezés alapú kódolás a HunConCourt-adatbázis esetében azt jelenti, hogy az AB határozat rendelkező részének egy pontja képez az adatbázisban egy sort, és ehhez rendeltük hozzá a többi információt. A JUDICON-projekt adatbázisa[9] annyiban eltérő logikát mutat, hogy az adatokat a különvéleményekhez is önállóan kódolják, azaz a rendelkező rész egy-egy pontjához fűzött különvélemények önállóan képeznek egy-egy sort az adatbázisban. Ettől függetlenül az adatsorból megállapítható, hogy az egyes különvélemények mely rendelkezésekhez kapcsolódnak.[10]

Az adatbázisok terjedelme

A JUDICON-projekt kiindulópontja az, hogy bár minden AB határozatnak ugyanaz a jogi kötőereje, azok különböző mértékben korlátozzák a törvényhozás mozgásterét. Így például az eljárási alkotmányellenességet egy gyenge korlátozásnak tekintik, mivel ebben az esetben a törvényhozó pusztán a törvényhozási eljárásban hibázott, és amennyiben ezt a hibát kiküszöböli, akár ugyanazzal a tartalommal is elfogadhatja a törvényt. Ezzel szemben a tartalmi alkotmányellenesség megállapítása sokkal erősebb korlátozás, mivel ebben az esetben a törvény tartalmát kell megváltoztatni ahhoz, hogy az alkotmányos követelményeknek megfeleljen (Pócza et al., 2024: 4.). A projekt konkrét kutatási kérdése tehát az, hogy milyen mértékben korlátozta az AB a törvényhozás mozgásterét.[11] Ezt a kérdést vizsgálták mind a testület egésze, mind az egyes bírák különvéleményeinek szintjén.

Az AB határozat egy-egy rendelkezéséhez, illetve az azokhoz kapcsolódó különvéleményekhez tehát azokat az adatokat kapcsolták hozzá, amelyek alapján ezt a kérdést meg lehet válaszolni. Ebből következik, hogy az adatok csak azokra a döntésekre vonatkoznak, amelyek tárgya valamely törvény alkotmányossága volt. Az erre a kérdésre vonatkozó rendelkezésekhez kapcsolódnak egyrészt a döntés beazonosításához szükséges adatok, így a döntés száma, meghozatalának dátuma. Rögzítették a hatáskört, amelyben az AB a döntést meghozta. A különvélemények esetében a különvéleményen lévő bírák neveit is felvitték az adatbázisba. Az adatok egy további köre a rendelkezések erősségének méréséhez kialakított szempontrendszer alkalmazásához szükséges. Ebben a körben elsőként rögzítették egy általuk meghatározott csoportosítás szerint a rendelkezés típusát (elutasítás vagy visszautasítás; mulasztásos alkotmánysértés; eljárási alkotmányellenesség; alkotmányos követelmény; tartalmi alkotmányellenesség; absztrakt alkotmányértelmezés, illetve ezek alese-

tei). Második lépésben a megsemmisítés teljességével kapcsolatos adatokat vitték fel, majd a harmadik lépésben a rendelkezés időbeli hatályát. A negyedik lépés a rendelkezéshez kapcsolódó pozitív előírás kódolása. Végül az adott rendelkezéshez tartozó indokolást foglalták össze röviden. Az adatbázis az 1990–2020 közötti, teljes ülésben meghozott AB határozatokra terjed ki azzal a kitétellel, hogy a visszautasításokat csak azokban az esetekben vitték fel, amelyekben azokhoz tartozott legalább egy különvélemény (Pócza–Dobos 2019: 27.).

A HunConCourt-projekt megközelítése annyiban volt más, hogy a magyar AB gyakorlatáról egy olyan nyilvános adatbázist kívánt létrehozni, amely különböző kiindulópontú kutatási kérdések megválaszolására alkalmazható, így a gyűjtött adatok köre jóval szélesebb.

A HunConCourt adatbázisába felvitt adatok 4 csoportba sorolhatók: (1) a döntés beazonosításához szükséges adatok (a határozat száma, az ügy azonosítója, a meghozatal dátuma); (2) az AB eljárására vonatkozó adatok (az indítványozó, a hatáskör, a rendelkezés típusa, az időbeli hatály, a jogkövetkezmény); (3) az ügy tartalmára vonatkozó adatok (a támadott jogi aktusra vonatkozó adatok, a vonatkozó alkotmánybeli rendelkezések, az alkotmányos tárgyszavak, a jogterület, az eset problematikáját beazonosító kulcsszavak, a rendelkezés tartalmára vonatkozó információk); (4) a bírákra vonatkozó adatok (a természetes bíróság,[12] a döntéshozatalban részt vevő bírák, az előadó alkotmánybíró, a vélemények eloszlása, a párhuzamos vélemények, a különvélemények, a csatlakozások száma, a bírák szavatai[13]).[14]

Az adatbázisba első lépésben a magyar AB teljes ülésben meghozott, a Magyar Közlönyben kihirdetett határozatait visszük fel. Az adatbázis-építés első fázisában az AB 2005–2017 közötti rendelkezéseit kódoltuk. Az erre az időszakra vonatkozó adatokat a nyilvánosság számára már elérhetővé tettük.[15] A jelenlegi, második fázisban az AB teljes gyakorlatát szeretnénk lefedni, így visszamenőleg 1990-ig, illetve 2026-ig visszük fel az adatokat. Későbbi célunk az adatbázis naprakészen tartása. A második fázisban egy bővítést tettünk a határozatok körét tekintve: a bírói döntéssel szembeni (teljes) alkotmányjogi panasz[16] esetében nemcsak azokat a határozatokat visszük fel, amelyeket teljes ülésben hozott meg a testület és a Magyar Közlönyben kihirdették, hanem az összes érdemi döntést.[17] Ennek oka, hogy a testület meghatározó hatáskörévé vált a teljes alkotmányjogi panasz, amelyre sok kutatás fókuszál és amely számos új kutatási kérdést vet fel. Ebben a hatáskörben a döntések jelentős részét nem teljes ülésben hozta meg a testület, ami ezt a kiterjesztést a megfelelő kutathatóság érdekében indokolja.

A két adatbázis között fontos különbség tehát, hogy a HunConCourt-adatbázisban nemcsak azok az AB határozatok szerepelnek, amelyek tárgya törvény volt, hanem azok is, amelyek alacsonyabb szintű jogszabály vagy más jogi aktus, illetve bírói döntés alkotmányosságát vizsgálták, illetve a JUDICON-

projekt adatbázisában nem szerepelnek azok a rendelkezések, amelyekben az AB visszautasítja az indítványt és a visszautasításhoz egyik bíró sem fűzött különvéleményt.

Ahhoz, hogy a törvényhozás kontrolljának az AB tevékenységén belüli súlyát érzékeltessük, érdemes megemlíteni, hogy a 2005 és 2023 közötti időszakra vonatkozó adatbázisunk összesen 1846 rendelkezést tartalmaz, ebből 983 vizsgálta valamely törvény alkotmányosságát. Vagyis a HunConCourt-adatbázisban az adott korszakra vonatkozóan közel kétszer annyi rendelkezés adatai találhatók meg. A két adatbázis közötti átfedés értelemszerűen nagyobb a teljes alkotmányjogi panasz bevezetése előtti időszakban. Miután azonban a bírói döntések felülvizsgálata a panasz bevezetésével nagyobb szerepet kap az AB tevékenységében, a két projekt adatállománya közötti különbség is lényegesen nagyobb lesz.

3. ELEMZÉSI ESZKÖZÖK ÉS MÉRÉSI EREDMÉNYEK

A különvélemények aránya

A két projekt adatállománya alapján rengeteg empirikus megállapítás tehető az AB gyakorlatáról. Itt három olyan „mérést" emelünk ki, amelynek mindkét projekt szempontjából stratégiai fontossága van. Az egyik ilyen mérés a különvélemények gyakoriságára vonatkozik. Mindkét projekt az egyes rendelkezések és nem az alkotmánybírósági határozatok szintjén kódolta a különvéleményeket. Mivel az AB nem hozza nyilvánosságra, hogy az egyes bírák miként szavaztak, ezért mindkét projekt kénytelen volt a különvéleményeket proxyként használni a kisebbségi szavazatok helyett.

Mivel a mi kódolásunk még jelenleg is folyik, eddig nekünk nem voltak adataink a Sólyom-féle bíróság és az 1999–2010 közötti korszak különvéleményeinek összehasonlítására. A JUDICON-projekthez hasonlóan azonban mi is arra a következtetésre jutottunk, hogy a különvélemények gyakorisága 2010 után nemhogy csökkent volna, hanem éppenséggel jelentősen növekedett.[18] (Ez az egybeesés azért nem teljesen automatikusan adódik az adatokból, mert míg a JUDICON-projekt a különvéleményeket, mint azt korábban már jeleztük, a törvények felülvizsgálatával kapcsolatos rendelkezések halmazán belül mérte, a mi kutatásunk az összes plenáris ülésen hozott rendelkezést figyelembe vette.) Mivel 2010 után minden alkotmánybíró kinevezéséhez szükség volt a Fidesz jóváhagyására, az volt a hipotézisünk, hogy a baloldali kormányok által kinevezett bírák fokozatos kisebbségbe kerülésével, majd a testületből való kiszorulásával az AB homogénebbé válik és kevesebb különvélemény fog születni. Adataink azonban rácáfoltak erre a várakozásra.

Bár a két projekt ugyanazokat a tendenciákat rögzítette, elemzési eszközeik között van egy világos különbség. A JUDICON-projekt két módszert alkal-

mazott a különvélemények feltérképezésére (Dobos et al., 2018: 19.). Egyfelől azt vizsgálták, hogy egy-egy év rendelkezései közül hányhoz fűztek a bírák legalább egy különvéleményt, másfelől, azt is mérték, hogy az adott évben összesen, illetve határozatonként/rendelkezésenként átlagosan hány különvéleményt írtak a bírák. Bár mindkét módszer informatív eredményekre vezet, véleményünk szerint a különvélemények feltérképezése elsősorban azért fontos, mert megmutatja a testület megosztottságát. A JUDICON-projekt maga is több alkalommal úgy írja le az AB történetét, mint ami az egységtől a polarizáció felé haladt (Pócza et al., 2021). Ha azonban a megosztottság (vagy polarizáció) mérése a cél, akkor azt megítélésünk szerint egyik mutató sem méri adekvát módon; erre egy harmadik mutató alkalmasabb. Éppen ezért mi a különvélemények számát elosztottuk az összes szavazat számával és ezt az arányszámot használtuk a bíróság megosztottságának mérésére.

Azoknak a rendelkezéseknek az aránya, amelyekben legalább egy különvélemény volt, nem alkalmas a bíróság megosztottságának a mérésére, hiszen eszerint ugyanúgy kell értékelni egy 14-1 arányú döntést, mint egy 8-7 arányút, noha a testület polarizációja a két esetben egészen más. Ráadásul egy nagyobb létszámú testület esetében több esély van arra, hogy akad legalább egy unortodox nézeteket valló bíró, de ez vajmi keveset árul el a testület egészének belső dinamikájáról. A mi adatsorunk alapján például 2020-ban volt a legmagasabb azon rendelkezéseknek az aránya, amelyekhez legalább egy különvéleményt csatoltak (71,43%), de az általunk használt mutató alapján volt négy másik év is, amikor a bíróság megosztottabb volt, vagyis a kisebbségi szavazatok aránya az összes szavazaton belül magasabb volt.

A különvélemények egy határozatra/rendelkezésre jutó átlagos számát pedig azért nem tekinthetjük adekvát mutatónak a megosztottság mérésére, mert az figyelmen kívül hagyja a testület létszámának jelentős változását. Vegyünk két rendelkezést, s képzeljük el, hogy az egyikben 5-4 arányban dönt a bíróság, míg a másikban 10-5 arányban. Mivel egy határozatra a második esetben több különvélemény jut, így a különvélemények számát tekintve mércének a második döntést hozó bíróságot kellene polarizáltabbnak tekintenünk. A mi módszertanunk alapján viszont éppen fordított a helyzet, és az első döntést meghozó bíróság a polarizáltabb, mivel ebben az esetben magasabb a különvélemények aránya az összes szavazathoz képest.

Az alkotmányos felülvizsgálat robusztussága

A hagyományos jogdogmatikai elemzés bemutatja az alkotmánybíróságok hatásköreit, de nem ad választ arra, hogy egy bíróság milyen robusztus módon gyakorolja e hatásköröket; ehhez szükség van a bíróság joggyakorlatának em-

pirikus elemzésére is. Ez az empirikus elemzés elengedhetetlen a bíróság szerepének megértéséhez és értékeléséhez. Éppen ezért mind a két projekt mondani kívánt arról valamit, hogy milyen robusztusan gyakorolta az AB a hatásköreit, de erre más-más mérőszámot alkalmaztak.

A JUDICON-projekt egyik fő törekvése az volt, hogy túllépjen azon a dichotóm megközelítésen, hogy az AB egy-egy törvényhozási aktussal összefüggésben megállapított-e alkotmányellenességet vagy sem. Kutatásuk során négy elemre bontottak minden, a törvényhozást érintő rendelkezést, és ennek a négy paraméternek az elemeit kombinálva és súlyozva egy 0–10 közötti skálán mérték a rendelkezések erősségét. Bár e módszert érheti kritika a rendelkezés egyes elemeihez rendelt súlyok kiküszöbölhetetlen szubjektivitása miatt, a rendelkezések erősségének ilyen mérése kétségkívül egy fontos elméleti innováció, amiért a JUDICON-projekt kutatóit elismerés illeti. Ugyan a mi adatbázisunk is láthatóvá teszi azt, hogy az AB az alkotmányellenesség vizsgálata mellett kifinomultabb technikákat is tud alkalmazni, és mi magunk is észleltük például az alkotmányos követelmények számának és arányának megnövekedését bizonyos korszakokban, az összes rendelkezés erősségének a mérésére nem alakítottunk ki a JUDICON-projekthez hasonló egységes mérőrendszert. Mi továbbra is arra fókuszáltunk, hogy azokban az esetekben, amikor az AB egy rendelkezést hoz az alkotmánnyal való konformitás kérdésében, milyen arányban állapít meg a testület alkotmányellenességet. Ezt az arányszámot alkotmánysértési rátának neveztük el.[19]

Az AB rendelkezéseinek erősségét mérő JUDICON-projekt így a törvényhozás vonatkozásában a mi módszerünknél kifinomultabban tudja mérni a testület felülvizsgálatának robusztusságát.[20] De fontos azt látni, hogy míg a JUDICON-projekt egyértelműen az AB és a törvényhozás viszonyára fókuszált és a rendelkezések erősségét mérő fogalmi keretet eleve a jogszabályok alkotmányossági felülvizsgálatára szabta, addig az alkotmánysértési ráta minden további nélkül alkalmazható azon alkotmányjogi panaszokra is, amelyek egyedi bírói döntések alkotmányosságát vizsgálják. Mivel a HunConCourt-projekt az alkotmányjogi panaszokat[21] is bevonta az elemzési körébe, ezért nekünk egy olyan mutatóra volt szükségünk, amely ezekre a rendelkezésekre is könnyen alkalmazható.

Ugyan a két kutatás eltérő módon mérte az alkotmányossági felülvizsgálat robusztusságát, eredményeink a tekintetben is egybeesnek, hogy az alkotmányjogi szakma nagy részének percepciójával szemben a bíráskodás robusztusságában, pusztán e statisztikai módszereket alkalmazva, nincsen drámai eltérés a 2010 előtti és 2010 utáni időszak között. A JUDICON-nak a 2015-ig tartó időszakot lefedő tanulmánya például a rendelkezések erősségének „elképesztő konzisztenciáját" hangsúlyozza (Pócza et al., 2019b: 102–103.). A HunConCourt-projektnek a 2005 és 2018 közötti gyakorlatot bemutató tanulmánya is hasonló következtetésre jutott (Boda-Balogh et al., 2021: 79–80.).

Az egyes bírák gyakorlatának mérése

Természetesen mindkét projekt vizsgálta nemcsak a bíróság egészének, hanem az egyes bíráknak a tevékenységét is, bár e téren a két projekt részben másmás kérdéseket fogalmazott meg. Azt, hogy az egyes bírák milyen erősségű rendelkezéseket hoztak, a JUDICON-projekt a különvélemények feltérképezésekor vizsgálta meg. Ezen elemzés során az egyes bírák tevékenységét két dimenzióban értékelték. (1) Egyrészt azt vizsgálták, hogy az adott bíró milyen arányban írt különvéleményt azokhoz a rendelkezésekhez, amelyeknek meghozatalában részt vett. (2) Másfelől azt mérték, hogy a bíró által jegyzett különvélemények átlagosan milyen erősek, vagyis milyen mértékben korlátozták volna a törvényhozót, illetve ezt a számot összevetették ugyanezen rendelkezések többségi álláspontjának az erejével, s így láthatóvá válik, hogy az adott bíró a mindenkori többséghez képest többé vagy kevésbé korlátozta volna-e a törvényhozót (lásd például Pócza et al., 2019b: 114–118.).

Ennek megfelelően vannak olyan bírák, akik ritkán írtak különvéleményt és ezekben a különvéleményekben a többségnél kevésbé korlátozták volna a törvényhozót (például Schmidt Péter), vannak olyanok, akik ritkán írtak különvéleményt, de a többségtől jobban korlátozták volna a törvényhozót (például Vörös Imre), vannak olyanok, akik gyakran írtak különvéleményt és a többségnél gyengébb rendelkezéseket hoztak volna (például Pokol Béla), és végül azok, akik gyakran írtak különvéleményt, de a többségnél erősebb rendelkezéseket hoztak volna (például Kiss László) (Pócza et al., 2019b: 117.).

A JUDICON elemzésének a második dimenziója összefüggésben áll azzal, hogy milyen robusztusan ítélkeztek az egyes bírák. Ám mivel ez a mutató a különvélemények erősségének átlagára fókuszál, így önmagában nem alkalmas az ítélkezés robusztusságának mérésére. Tegyük fel, hogy van két bíró: *A* 100 esetből 5-ben semmisítené meg azokat a jogszabályokat, amelyeket a többség nem semmisítene meg, míg *B* 50 esetben tenné meg ugyanezt. Az egyszerűség kedvéért feltételezzük, hogy a megsemmisítés ugyanolyan típusú rendelkezésben ölt testet. Ha ez így van, a két bíró ebben az elemzésben az erősség dimenziójában a spektrum ugyanazon pontján fog elhelyezkedni, mivel a különvélemények erősségének átlaga ugyanannyi lesz a két esetben. Ezzel nem azt állítjuk, hogy a JUDICON-projekt itt bemutatott elemzése rosszul mér valamit, hanem azt, hogy mást mér és nem az adott bíró ítélkezési gyakorlatának robusztusságát.

Mivel azonban mi erre voltunk kíváncsiak, az alkotmánysértési rátát az egyes bírók vonatkozásában is mértük, vagyis azt vizsgáltuk, hogy azokban az esetekben, amikor a testület döntött valamely norma alkotmányosságáról, az egyes bírók milyen arányban állapítottak meg alkotmánysértést és ez az arány hogyan viszonyult a többségnek ugyanezen esetekben mért alkotmánysértési rátájához. A fenti példát használva, ugyan *A* és *B* különvéleményeinek

átlaga egyforma lesz, *B* alkotmánysértési rátája lényegesen magasabb lesz *A* hasonló értékénél.

E hipotetikus példától a magyar AB bíróihoz fordulva, a 2005–2023-as periódusra vetítve a legmagasabb alkotmánysértési rátával Tersztyánszkyné Vasadi Éva (0,58), míg a legalacsonyabbal Dienes-Oehm Egon (0,35) rendelkezett, míg amennyiben a testület többségéhez viszonyítjuk az alkotmánysértési rátákat, akkor az egyik irányba Schanda Balázs (0,012), míg a másikba ismét Dienes-Oehm Egon (–0,2) tért el leginkább a többségtől. Mint ezek a számok mutatják, Schanda Balázs értéke éppen hogy csak a testület értéke felett áll, míg Dienes-Oehm Egon értéke lényegesen a többségé alatt van.

A JUDICON-projekt fogalmi keretében is könnyen elvégezhető lenne egy hasonló kalkuláció, hiszen csak azt kell kiszámolni, hogy egy adott időintervallumban egy bíró összes döntésének mennyi az átlagos erőssége és ez miként viszonyul a többségi döntések átlagos erejéhez. Ezt az összehasonlítást az elnökök vonatkozásában el is végezte a kutatócsoport (Pócza et al., 2019b: 110–113.), arra vonatkozóan nincsen információnk, hogy ugyanezt az értéket a többi bíró vonatkozásában is számolták volna.

Még egy fontos megjegyzés kívánkozik ide. Miként a JUDICON-projekt vizsgálta mind az egyes bírók által jegyzett különvélemények erősségének átlagát, mind ezen értéknek a többségi pozíciótól való eltérését, mi is összehasonlítottuk az egyes alkotmánybírók alkotmánysértési rátájának az abszolút értékét és a többségi pozíciótól való eltérését. Ugyanakkor érdemes szem előtt tartani, hogy milyen problémákat vet fel, ha ezen értékek alapján akarjuk az időben egymástól távol elhelyezkedő bírók „teljesítményét" összehasonlítani. Megjegyzésünk mind a két projekt által használt mutatókra vonatkozik. Összevethetjük például, hogy Vörös Imre és Salamon László különvéleményeikben milyen erős rendelkezéseket hoztak volna, mint ahogy ezt a JUDICON-projekt is tette, mivel azonban a két bíró tevékenysége között nem volt időbeli átfedés, így azok másmás jogszabályok alkotmányosságát vizsgálták. Noha a különvéleményekben megfogalmazódó álláspontok erejét formálisan összehasonlíthatjuk, ez csak akkor ad valós képet a két bíró ítélkezési gyakorlatának robusztusságáról, ha feltételezzük, hogy a jogalkotás minősége a két korszakban ugyanolyan volt. Az ugyanolyan erősségű rendelkezések lényegesen gyengébb minőségű jogalkotás esetében azt jelentik, hogy a bírói felülvizsgálat valójában kevésbé volt robusztus.

Amennyiben viszont az egyes bírók különvéleményének az erősségét vagy az alkotmánysértési rátáját a többség által hozott rendelkezésekéhez hasonlítjuk, annak az a következménye, hogy még akkor is, ha egy bíró konzisztensen ítélkezik, ez az érték jelentősen eltérhet attól függően, hogy miként változik a testület összetétele az adott bíró körül. Azt látjuk például, hogy 2012-ben Lévay Miklós az alkotmánysértési rátákat tekintve éppen a bíróság medián bírója a maga 0,68-as értékével, míg 2015-ben egy ennél alacsonyabb alkotmánysértési rátával (0,63) immár a bíróság legszigorúbb bírója. Vagyis nem maga Lévay

Miklós vált szigorúbb bíróvá, hanem elfogytak mellőle azok a bírók, akik nála szigorúbbak voltak. Amikor két olyan bírónak a gyakorlatát vetjük össze, akik a testületnek különböző korszakokban voltak a tagjai, akkor fejben kell tehát azt tartanunk, hogy a többség, amihez a két bíró gyakorlatát viszonyítjuk, maga is nagyon különböző lehet (Boda-Balogh et al., 2021: 83.). A fenti gondolatmenet tanulsága, hogy az egyes bírók „teljesítményének" az összevetése másmás okok miatt, de némileg problematikus akkor is, amennyiben a bíró által írt különvélemények erejének abszolút értékét, és akkor is, amennyiben a többségi pozíciótól való eltérését nézzük. Teljesen megnyugtató módon ezek az összevetések csak egy-egy ún. természetes bíróságon belül végezhetők el, amikor két bíró ugyanazokban az ügyekben és ugyanazokkal a bírótársakkal együtt ítélkezett, így a könnyű azonosíthatóság érdekében mi az egyes rendelkezések esetében mindig kódoltuk azt is, hogy azt melyik természetes bíróság hozta.

4. A KÜLÖNVÉLEMÉNYEK ARÁNYÁNAK MAGYARÁZATA

Egy bíróság gyakorlatának empirikus elemzésekor az adatgyűjtés és a gyakorlat bizonyos vonatkozásainak a mérése csak a munka első fázisa. A kutatás második szakasza általában *magyarázat*ot próbál találni az adatokból kirajzolódó trendekre, vagy pedig bizonyos normatív elvek fényében értelmezi és értékeli az adatok által leírt gyakorlatot. A jelen tanulmány két olyan adatsorra fókuszál, amelyeknek központi fontossága van mind a két projektben. Ez a fejezet a különvélemények gyakoriságának magyarázatával foglalkozik, míg a következő fejezet azt vizsgálja, hogy a két projekt milyen következtetéseket vont le a rendelkezések erősségére, illetve az alkotmánysértési rátára vonatkozó adatsorokból.

A magyar alkotmánybíráskodás empirikus elemzésének kétségtelenül az az egyik legérdekesebb tanulsága, hogy 2010 után hiába kerültek fokozatosan többségbe a jobboldal által kinevezett bírók, a várakozásokkal szemben nem csökkent, hanem éppenséggel nőtt a különvélemények aránya. Hiába vált a testület homogénebbé a bírák politikai értékrendjét tekintve, amennyiben a különvélemények aránya a bíróság megosztottságának adekvát mutatója, úgy a testület megosztottabbá vált.

Mindkét projekt gyűjtött adatokat arról, hogy egyes bírók milyen gyakorisággal szavaztak együtt, és a JUDICON-projekt a hálózatelemzés módszerét használva különösen szofisztikált formában mutatja be a bíróságon belüli dinamikát és azonosítja a testületen belül kialakuló bírói koalíciókat. Foglaljuk össze röviden a JUDICON-projektnek a különvéleményekkel kapcsolatos legfontosabb megállapításait. A kutatócsoport az AB működését három korszakra bontja (lásd például Dobos et al., 2018: 17–18.).

Az 1990–1999 közötti időszakban a különvélemények aránya még kifejezetten alacsony volt, és ennek Póczáék szerint az volt az elsődleges oka, hogy a bírák – az elnök szerepfelfogásával is szoros összefüggésben – az AB-nak mint intézménynek az autoritását tartották szem előtt, és úgy gondolták, hogy az egyhangú döntések nagyobb tekintélyt kölcsönöznek a testület döntéseinek, ezért csak kivételesen fűztek különvéleményt a határozatokhoz. Bár azt nehéz kétséget kizáróan bizonyítani, hogy az alkotmánybírákat valóban ez a megfontolás motiválta, ez a magyarázat kétségtelenül nagyon plauzibilis.

Az 1999 és 2010 közötti években lényegesen megnőtt a különvélemények aránya, és a JUDICON-projekt szerint ennek az elsődleges magyarázata a testületen belüli politikai polarizáció volt. Ez pedig arra vezethető vissza, hogy az alkotmánybírókat jelölő pártok konszenzus hiányában általában osztoztak a megnyíló pozíciókon. Az új bírók valójában inkább bal- vagy jobboldaliak voltak, de a pártok kölcsönösen elfogadták egymás jelöltjeit.

A harmadik korszakban – 2010 után – még tovább nőtt a különvélemények aránya. Pócza Kálmán és szerzőtársai az amerikai irodalomban nagy hagyományokkal rendelkező attitűdmodell hipotézisét vizsgálták meg és arra a következtetésre jutottak, hogy a 2010 után kinevezett bíróknak csak egy része viselkedett a modell elvárásainak megfelelően. Volt a jobboldal által kinevezett bíráknak egy jól azonosítható koalíciója, akik rendszerint igen engedékenyek voltak a jobboldali törvényhozóval szemben, mint ahogy ezt a modell alapján el is várhatnánk. E csoportba tartozott Balsai, Dienes-Oehm, Juhász, Lenkovics, Pokol, Szalay, Szívós, Varga (Pócza et al., 2019a: 369.). Ám nem mindegyik, a jobboldal által kinevezett bíró ítélkezett ennek megfelelően, éppen ezért a modell nem képes kielégítően magyarázni a bíróságon belüli törésvonalakat (Pócza et al., 2021: 102.). A jobboldali és baloldali elhatárolásnál nagyobb magyarázó ereje van a *régi*, 2010 előtt kinevezett és az *új*, vagyis a 2010 után kinevezett bírók közötti szembenállásnak, legalábbis amíg voltak úgynevezett régi bírók. Azzal, amit ez az elemzés állít, szinte maradéktalanul egyetértünk. Van azonban ennek az elemzésnek néhány fontos vakfoltja.

Először is, a régi és új bírók közötti törésvonal valóban *más*, mint a jobb- és baloldali bírók közötti törésvonal, de ez nem kielégítő magyarázat arra, hogy miért növekedett jelentősen a 2010 utáni korszakban a különvélemények aránya. E ponton fontossá válik a mérési módszerek különbsége. Mint azt fentebb hangsúlyoztuk, a JUDICON-projekt egyfelől azoknak a rendelkezéseknek az arányát vizsgálta, amelyekben legalább egy különvéleményt fűztek a többségi döntéshez, másfelől pedig azt elemezték, hogy egy határozathoz/rendelkezéshez átlagosan hány különvélemény tartozik. Ezt a két értéket vizsgálva szinte törvényszerű, hogy a 2010 utáni mutatók jóval magasabbak lesznek, mint az 1999–2010 közötti időszakban, hiszen ez a bíróság létszámának növekedéséből logikusan következik. Egy ponton azt írják, hogy a különvélemények arányának és számának növekedését *okozhatta* a bírák létszámának a növekedése

is (Pócza et al., 2019b: 114.). Így talán érthető, hogy Pócza Kálmánék miért nem fordítottak nagyobb figyelmet e szignifikáns növekedésre. Csakhogy a különvélemények aránya még akkor is jelentős növekedést mutat, ha kiküszöböljük a létszám növekedésből fakadó torzítást, mint azt az általunk használt mutatószám teszi. Ezt az ugrásszerű növekedést nem magyarázza, hogy a bírók között *más* törésvonal volt 2010 után, mint azt megelőzően.

Másfelől a régi és az új bírók szembenállása értelemszerűen nem ad magyarázatot a 2016 után történtekre, amikor már az utolsó régi bírók is elhagyták a testületet. A különvéleményeknek az összes szavazathoz viszonyított aránya éppenséggel 2016-ban és 2019-ben volt a legmagasabb, pedig az utolsó régi bírók már 2016 elején távoztak a bíróságtól. A JUDICON-projekt hálózatelemzése is, amely már 2018-ra is kiterjed, azt mutatja, hogy volt az új bírók csoportján belül is egy olyan koalíció, amely markánsan eltérő döntéseket hozott azoktól a jobboldali bíróktól, akiknek magatartása az attitűdmodell várakozásainak megfelelt (Pócza et al., 2019a: 366–370.).

A mi elemzésünk egy lényeges új szempontot vezet be a különvélemények gyakoriságának elemzéséhez. Azt állítjuk, hogy a korábban bevezetett alkotmánysértési ráta fogalma nemcsak azt mutatja, hogy az egyes bírók mennyire robusztusan gyakorolták az AB hatásköreit, de része a különvélemények gyakoriságára vonatkozó magyarázatunknak is. A bíróknak nemcsak közpolitikai preferenciái vannak, hanem van valamilyen elképzelésük az alkotmánybíróságoknak a jogrendszerben és a politikai rendszerben betöltött helyéről is, egyeseknél artikuláltabb, míg másoknál kevésbé artikulált formában, arról, hogy milyen mértékben és szigorúsággal lehet és kell egy bíróságnak a jogszabályokat és a bírói döntéseket felülvizsgálnia. Bár ezek a preferenciák is politikai természetűek, a politika intézményi világával kapcsolatosak és keresztbe metszik a politikai jobb–bal törésvonalat. A bírók szerepfelfogását a bírói aktivizmus egyik dimenziójának tekinthetjük, amit az alkotmánysértési rátával mértünk. Nehéz elképzelni például, hogy Pokol Bélának, akinek az „aktivista alapjogász" és a „parlamenti törvénybarát" alkotmánybírók közötti megkülönböztetése jogelméletében is világosan artikulálódott, ezen elméleti nézetei ne lettek volna befolyással alkotmánybírói tevékenységére (Pokol, 2005: 99–100.).

Kutatásunk azt bizonyítja, hogy 2005 és 2010 között a bírók alkotmánysértési rátái közötti különbség relatíve csekély volt. Az AB 2011-es feltöltése után azonban a legszigorúbb és a leginkább engedékeny bírók közötti távolság drámaian megnőtt. 2010-ben a legszigorúbb bíró alkotmánysértési rátája 0,58, míg a legengedékenyebb bíróé 0,45 volt, vagyis a távolság mindössze 0,13 volt. 2012-ben viszont a legszigorúbb bíró alkotmánysértési rátája 0,8, míg a legengedékenyebbé 0,2 volt, vagyis a közöttük lévő távolság 0,6-ra, a korábbi érték több mint négyszeresére nőtt. Ugyanezt a trendet látjuk, ha nem a két szélső értéket, hanem az alkotmánysértési ráták szórását vizsgáljuk, ami a 2010-es

0,04-es értékről 2012-ben 0,27-re emelkedett. Az alkotmánysértési ráták szélső értékei közötti különbségek, illetve az alkotmánysértési ráták közötti szórás magasak maradtak a 2010-es évek végéig, és csak ezután kezdtek el csökkeni lényegesen. 2023-ban, az utolsó évben amelyet eddigi elemzésünk lefed, pedig a két fenti mutató visszatért a 2010 előtti szintre, mint ahogy a különvélemények aránya is. Éppen ezért úgy gondoljuk, hogy a bírók szerepfelfogása közötti ezen éles különbség a különvélemények magas arányának egyik oka. Nem állítjuk, hogy ez az egyetlen magyarázata annak, hogy miért változott a különvélemények aránya, adataink szerint nincsen egyenes arányosság a két érték között, de úgy véljük, ez mindenképpen része a magyarázatnak.

Ez a magyarázat egyfelől számot tud adni arról, hogy miért nőtt a különvélemények aránya ugrásszerűen 2010 után. A politikai polarizáció erre önmagában nem lehet magyarázat, mert mint azt Póczáék meggyőzően bizonyítják, a testület már 2010 előtt is polarizált volt politikai értelemben.

Másfelől, ez a magyarázat analitikailag elmélyíti, hogy mi is volt a régi és az új bírák közötti különbség. A 2010 előtt kinevezett jobboldali bírók alkotmánysértési rátája sokkal közelebb állt a baloldali bírókéhoz, mint a Póczáék elemzése által is behatárolt új jobboldali tömb bíróinak értékeihez. Vagyis azt állítjuk, hogy ezeknek a bíróknak más volt az alkotmánybíráskodásról, illetve az alkotmánybírói szerepről vallott felfogása, mint az új jobboldali tömbé. Míg Póczáék ebben kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a bíróságon belüli szocializációnak (Pócza et al., 2021: 105.), mi úgy véljük, hogy az AB tagjai legalábbis részben kész elképzeléssel érkeznek az alkotmánybírói szerepbe és ez maga is hozzájárulhatott alkotmánybíróvá választásukhoz.

Harmadrészt, a szigorúbb, vagy aktivistább és engedékenyebb, vagy kevésbé aktivista bírók közötti fogalmi megkülönböztetés, szemben a régiek és újak közötti megkülönböztetéssel, nem korlátozódik az AB 2010 és 2016 közötti korszakára. Az látszik ugyanis, hogy az új jobboldali alkotmánybíróknak is van egy olyan csoportja, amely szerepfelfogását tekintve közelebb állt a bíróság korábbi hagyományaihoz, mint a legkevésbé aktivista jobboldali társaiéhoz. Minden kétséget kizárólag ide tartozik az a csoport, amelyet Póczáék hálózatelemzése is azonosít, s amibe Czine és Stumpf tartozik. Amennyiben az alkotmánysértési rátájuk alapján rangsort állítunk fel a bírók között, azt látjuk, hogy ennek a rangsornak a nagy részében vegyesen vannak nemcsak a jobb- és baloldali, hanem a régi és az új bírók is. Van azonban ennek a rangsornak a végén egy jelentős csoport, akiknek jóval az átlag alatt van az alkotmánysértési rátája. A legengedékenyebb, vagy legkevésbé aktivista bírók ezen csoportjába azonban kivétel nélkül az újonnan kinevezett jobboldali bírók tartoznak.

Azt is érdemes itt megemlíteni, hogy van négy olyan új bíró, akiket konszenzussal neveztek ki, mivel a Fidesz 2015 és 2018 között elveszítette kétharmados többségét. Mivel alkotmánysértési rátájuk alapján ezen bírók egyike

sem tartozik a legengedékenyebb bírók csoportjába, joggal vonható le az a következtetés, hogy a konszenzusos jelölés hatása az ő esetükben érezhető volt. Ugyanakkor érdemes azt is szóvá tenni, hogy e technikailag konszenzusos jelölés különbözik a 2010 előtti konszenzusos jelöléstől. E négy bíró aligha pozícionálható a jobb–bal politikai mező közepére, értékrendjük alapvető jobboldali orientációja nemigen kérdőjelezhető meg.

Végezetül azt is érdemes megemlíteni, hogy az alkotmánysértési ráták közötti különbségre alapozott elmélet felveti egy alternatív magyarázat lehetőségét az AB azon jobboldali bíróinak vonatkozásában is, akik egyébként az attitűdmodell várakozásainak megfelelően viselkedtek (Boda-Balogh et al., 2021: 83–86.). Amikor egy alkotmánybíró a jobboldali többség által alkotott jogszabályokkal meglehetősen kesztyűs kézzel bánik, akkor ennek lehet az a magyarázata, hogy a bíró osztja a törvényhozók közpolitikai preferenciáit. Ám a szóban forgó bíró magatartása *elvileg* azzal is magyarázható, hogy szerepfelfogásából adódóan általában engedékeny akar lenni a törvényhozóval vagy még átfogóbban, a többi hatalmi ággal szemben. Arra vonatkozóan, hogy melyik a meggyőzőbb magyarázat, az adhatna választ, ha tudnánk, mi történik abban az esetben, ha ugyanaz a bíró a baloldal által alkotott törvények alkotmányosságát bírálja el. A magyar AB esetében azonban számos bíró volt, akinek elenyészően kevés ilyen jogszabály alkotmányosságáról kellett döntenie, hiszen mindig egy jobboldali törvényhozás mellett bíráskodtak. Éppen ezért a magyar AB vonatkozásában a gyakorlat nem fog kétséget kizáró bizonyítékokat szolgáltatni, hogy melyik magyarázat a meggyőzőbb. Az azonban legalábbis figyelemre méltó, hogy a nagyon alacsony alkotmánysértési rátával rendelkező jobboldali bírók nemcsak a jobboldal által hozott törvények vonatkozásában találtak kevésszer alkotmányellenességet, hanem úgy általában is. Mi magunk egy olyan bírót találtunk, Varga Zs. András, akinek az alkotmánysértési rátáját tekintve jelentős eltérés mutatható ki a jobboldal által alkotott jogszabályok és az „egyéb" esetek között (Boda-Balogh et al., 2021: 86.).

5. AZ ALKOTMÁNYOS FELÜLVIZSGÁLAT ROBUSZTUSSÁGÁNAK ÉRTÉKELÉSE

Mind a két projektnek az volt az egyik központi kérdése, hogy az AB milyen robusztus módon érvényesíti az alkotmány rendelkezéseit. A JUDICON-projekt ezt a kérdést kifejezetten a törvényhozásra szabta, vagyis az állt a kutatás fókuszában, hogy az AB döntései milyen erősen korlátozzák a törvényhozót, s mint azt fentebb említettük, ennek mérésére egy szofisztikált pontrendszert alakítottak ki, s minden egyes rendelkezés erejét ennek megfelelően pontozták. A mi kutatásunk ezzel szemben a törvények alatti jogszabályoknak, valamint az egyedi bírói döntéseknek az alkotmányossági ellenőrzésére is kiterjedt, és az alkotmánysértési rátával mérte a testület kontrolljának robusztusságát.

A fentieknek megfelelően ugyan némileg eltérő megközelítést alkalmaztunk, de mindkét projekt arra a következtetésre jutott, hogy az általuk alkalmazott empirikus mérések alapján, az AB kontrolljának az erőssége nem változott drámai módon a 2010 utáni időszakban a 2010 előtti periódushoz képest. Ez az empirikus megállapítás ellentmondani látszik annak az alkotmányjogászok között széles körben osztott percepciónak, hogy a 2010 utáni alkotmánybíráskodás nem jelenti a kormány és a törvényhozás érdemi korlátját (lásd például Halmai 2014; Somody 2014; Chronowski et al., 2022; Kovács–Tóth, 2023). Az összehasonlító alkotmányjogban számos kifejezést használnak az ilyen fajta „megszelídített" vagy „foglyul ejtett" alkotmánybíróságok és alkotmánybíráskodás leírására és jellemzésére. Éppen ezért mindkét projektnek viszonyulni kell valahogy az alkotmányjogi szakmában széles körben elterjedt felfogáshoz és mondania kell valamit arról, hogy az alkotmánybírósági rendelkezések erősségének, illetve az alkotmánysértési rátának a viszonylagos konzisztenciája cáfolja-e ezt a széles körben osztott felfogást. Amennyiben viszont valaki kitart az uralkodó felfogás mellett az empirikus kutatás adatai ellenére is, úgy számot kell adni arról, hogy ezek az adatok hogyan egyeztethetők össze a közkeletű felfogással.

A JUDICON-projekt két angol nyelvű összehasonlító kötetben is ad egyfajta általános összegzést a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatáról, így e szövegekben lenne talán a leginkább helye annak, hogy a fenti kérdésre egyértelmű választ kapjunk. A JUDICON kutatói számos megállapítást tesznek a 2010 utáni alkotmánybíráskodás erejével kapcsolatban, e helyen három ilyen állítást emelünk ki. (1) Egyfelől, a JUDICON-projekt korrekten bemutatja, hogy miként alakította át a Fidesz-kormány az alkotmánybírók jelölésének és választásának szabályait, és miként szűkítették a testület hatásköreit és hozzáférhetőségét. Értékelésük szerint e szabályok az Alkotmánybíróságnak mint intézménynek a hatalmát lényegesen csökkentették (Gyulai et al., 2024: 118.). (2) Másodszor, a testület rendelkezéseinek erejét elemezve arra a következtetésre jutnak, hogy az AB a 2010-es évek második felétől érezhetően engedékenyebben gyakorolta a hatásköreit, mint a korábbi évtizedekben, még akkor is, ha ez a különbség nem drámai léptékű (Gyulai et al., 2024: 120. és 139.). (3) A JUDICON-projekt egyes tanulmányai az összes olyan rendelkezésre vonatkoztatva tesznek megállapításokat, amelyek a törvények alkotmányosságát vizsgálták, míg más tanulmányaik pusztán az AB politikailag releváns rendelkezéseire vonatkoznak (Dobos et al., 2018; Pócza et al., 2021). A politikailag releváns rendelkezések lehatárolására megítélésünk szerint a JUDICON-projekt egy elméletileg elegáns és plauzibilis módszert használ, amely arra épül, hogy a politikusok egy alkotmánybírósági döntést a nyilvános diskurzus részévé tesznek (Pócza et al., 2021: 93–94.). A harmadik fontos megállapítás, amelyet ki szeretnénk emelni, hogy 2014 és 2018 között az előző négy évhez viszonyítva lényegesen, mintegy harmadára csökkent a politikailag releváns ügyekben

meghozott rendelkezések száma (Pócza et al., 2021: 109.). Mind a három fenti állítás abba az irányba mutat, hogy az AB-nak a fékek és ellensúlyok rendszerében betöltött szerepe érdemlegesen lecsökkent 2013 után.

Mégis, megítélésünk szerint Póczáék nem foglalnak elég világosan állást abban a kérdésben, hogy az alkotmányjogászok többségének a percepciója megalapozott-e. E ponton azt az ellenvetést lehet tenni, hogy a rendelkezések erősségére vagy az alkotmánysértési rátára vonatkozó adatok magukért beszélnek, s azokat a kutatók legfeljebb másképpen minősítik, míg egyesek félig üresnek, mások félig telinek látják ugyanazt a poharat. Az AB-ra alkalmazva az analógiát, az alkotmányjogászok többsége jelentősen meggyengültnek, míg mások még mindig elég erősnek látják az Alkotmánybíróságot. Mi azt az álláspontot képviseljük, hogy az alkotmányjogászok percepciója alapvetően helyes, és az AB a rendelkezések erősségének viszonylagos konzisztenciája *ellenére* is egy lényegében megszelídített testület. Ez az álláspontunk nem egyszerűen ugyanannak az adatsornak egy másik minősítésén alapul. Azt állítjuk, hogy a rendelkezések erősségére vagy az alkotmánysértési rátára vonatkozó adatsort nem önmagában, hanem más adatok kontextusában kell nézni. Van néhány olyan empirikusan is megragadható összefüggés, amely informálhatja és árnyalhatja az alkotmánybíráskodás erejére vonatkozó értékítéleteinket. Három ilyen összefüggést emelünk ki, ezeket egy készülő tanulmányunkban fejtjük ki részletesen, itt csupán röviden összefoglaljuk őket.

Egyfelől, a demokrácia minőségét vizsgáló valamennyi mértékadó nemzetközi intézet adatai szerint, amelyeket a politikatudományi elemzések is széles körben használni szoktak, 2010 óta jelentősen romlott a demokrácia és a jogállamiság állapota Magyarországon. E helyen pusztán egyetlen illusztrációt használunk: A Freedom House értékelése szerint Magyarország még 2013-ban is „szabad" minősítést kapott és 100-ból 88 pontot ért el,[22] addig 2025-ben, az EU tagjai közül egyedüliként, immár csak „részben szabad" minősítést kapott és csupán 65 pontot ért el. A demokrácia és a joguralom állagának romlása érintette a jogalkotás minőségét is, a törvényhozás minőségének romlása *(legislative backsliding)* a demokrácia erodálódásának *(democratic backsliding)* egyik velejárója (Sebők et al., 2023: 745.). A magyar jogállamiság helyzetét elemző európai intézmények a 2010 utáni jogalkotás több jellemvonását is kritikának vetették alá (ennek összefoglalását lásd Kazai, 2021: 301–305.). Bár a törvényhozás minősége nehezen mérhető egzaktan, empirikus felmérések vannak arra vonatkozóan, hogy a jogszabály-előkészítésben a szakmai szempontok szerepe nagymértékben csökkent (Gajduschek–Hajnal, 2020), csakúgy, mint az egyes törvények megvitatására szánt idő (uo.: 124.; Ilonszki–Vajda, 2021: 777.). Jelentősen emelkedett a jogalkotás szokásos minőségi garanciáit megkerülő egyéni képviselői indítványok száma (Molnár–M. Balázs, 2020: 244.; Ilonszki–Vajda, 2021: 776–777.), eljelentéktelenedett a pártpolitikán túli szereplőkkel folytatott egyeztetések szerepe (Molnár–M. Balázs, 2020: 245.),

jelentősen megnőtt az úgynevezett salátatörvények aránya, amelyek egymással össze nem függő tárgyakat szabályoznak (Ilonszki–Vajda, 2021: 776–778.). Azok a kvantitatív elemzések, amelyek a cikluson belüli jogszabálymódosítás gyakoriságát használják a minőség egyik mutatójának, ugyancsak a jogalkotás minőségének romlásáról árulkodnak (Sebők et al., 2020: 395.; 2022: 505.).

Akár a jogalkotás általános színvonalára, akár a demokrácia állapotának a változására helyezzük a hangsúlyt, ezt a körülményt figyelembe kell venni, amikor a 2010 előtti és utáni alkotmánybíráskodást hasonlítjuk össze. Egy analógiát használva, tegyük fel, hogy azt szeretnénk megtudni, hogy egy tanár milyen szigorú. Ránézve a tanár által adott jegyekre, azt látjuk, hogy az adott tanár a két egymást követő évben nagyjából ugyanolyan érdemjegyeket adott. Tudjuk azonban, hogy a második év emberanyaga sokkal gyengébb volt és a tanulók kevésbé felkészültek voltak. Ebben az esetben az érdemjegyek azonossága ellenére nem mondhatjuk azt, hogy a tanár egyformán szigorú volt a két egymást követő évben. Hasonlóképpen, ha a rendelkezések erőssége vagy az alkotmánysértési ráta nem is változott drámaian 2010 után, mivel a jogalkotás minősége és a demokrácia állaga romlott, ezt azt jelzi, hogy a felülvizsgálat kevésbé volt robusztus.

Másodszor, mint azt több alkotmányjogász is hangsúlyozta, az alkotmányjogi panasz bevezetésével és az *actio popularis* megszüntetésével az AB tevékenységének jellege lényegesen megváltozott és a jogalkotás ellenőrzése helyett a bírói gyakorlat alkotmányossági felülvizsgálata vált az AB alapvető funkciójává (lásd például Gárdos-Orosz, 2016). Ebből következően lényegesen, kevesebb mint a felére csökkent azon AB rendelkezések száma, amelyekben az AB a jogalkotás és ezen belül a törvényhozás alkotmányosságát vizsgálta. Míg 2006 és 2010 között az AB évente átlagban 72 rendelkezésében döntött jogszabályok alkotmányosságáról, és ebből 41 esetben állapított meg alkotmánysértést, a 2011 és 2023 közötti periódusban ugyanezen értékek 30-ra, illetve 16-ra csökkentek. Ezt a drasztikus csökkenést ráadásul nem is önmagában kell néznünk, hanem annak fényében, hogy 2010 után kifejezetten magasabb fokozatba kapcsolt a jogalkotás gépezete. Míg a 2006–2010 közötti parlamenti ciklusban az elfogadott törvényjavaslatok száma 585 volt, ugyanez az érték a 2010–2014 közötti ciklusban 859, míg a 2014–2018 közötti ciklusban 730 volt (Gajduschek–Hajnal 2020: 125.). Ez azt jelzi, hogy az alkotmányellenességet megállapító rendelkezéseknek az összes jogszabályhoz viszonyított aránya még jelentősebb mértékben csökkent.

E ponton kézenfekvő éppen Póczáék analógiáját használni, akik az AB döntések erejét egy bokszból vett hasonlat segítségével világítják meg. Mint mondják, az ő elemzésük olyan, mintha a bokszban csak az ütések erejére koncentrálnánk és figyelmen kívül hagynánk az ütéseknek az ellenfélre gyakorolt hatását. Csakhogy ez az analógia eltekint egy fontos paramétertől, ami ugyancsak befolyásolhatja a bokszmeccs kimenetelét, ez pedig az ütések száma. A 2010

utáni AB egy olyan bokszolóra hasonlít, aki ugyanolyan erőseket üt ugyan, mint korábban, de csak feleannyit, miközben ellenfele lényegesen erősödött.

Harmadszor, mint azt a JUDICON-projekt kimutatta, 2014 és 2018 között mintegy harmadára csökkent a politikailag releváns ügyek átlagos száma az azt megelőző négy évhez képest. A mi kutatásunk nem próbált egy általános kritériumot adni a politikailag releváns ügyek szelekciójára, de egy másik érvelési stratégiát alkalmazva a JUDICON-projekt megállapításával hasonló irányú következtetésre jutottunk. Érvünk lényege, hogy a kétharmados többség lehetővé tette a Fidesz számára, hogy azokat az alkotmánybírósági döntéseket, amelyek számukra nem egyszerűen relevánsak, hanem kritikusak, felülalkotmányozzák. 2010 és 2013 között a fideszes többség nyolc alkalommal élt ezzel a lehetőséggel, ami azt bizonyítja, hogy a Fidesz mindenfajta skrupulus nélkül alkalmazta ezt a módszert, ha azt célszerűnek látta. Ugyan 2015 és 2018 között a Fidesznek éppen nem volt meg a kétharmados parlamenti többsége, de 2013 után, miután a testületben többségbe kerültek az új bírák, a Fidesz egyetlen egyszer sem alkalmazta a felülalkotmányozás módszerét. Figyelembe véve a 2010 és 2013 közötti gyakorlatot, számunkra ez annak igen erős bizonyítéka, hogy a testület egyetlen politikailag kritikusan fontos jogszabályt sem semmisített meg. Folytatva a bokszból vett analógiát, bokszolónk ugyanolyan erőseket üt ugyan mint korábban, de mindig csak olyan testrészekre, ahol az kevésbé fáj. A fenti három érv együttesen számunkra olyan kontextusba helyezi a rendelkezések erősségének, illetve az alkotmánysértési rátának a viszonylagos konzisztenciáját, hogy e viszonylagos konzisztencia ellenére is egyetértünk azzal a szakmai konszenzussal, hogy 2013 óta csak nagyon megszelídített formában létezik alkotmánybíráskodás Magyarországon. Bár formálisan működik az alkotmánybíráskodás, az valójában nem hatékony ellensúlya a parlamenti többségnek.

6. KONKLÚZIÓ

Bár nagyra értékeljük a JUDICON-projekt nemzetközi szinten is figyelemre méltó, ambíciózus kutatását, tanulmányunkban amellett érveltünk, hogy az átfedések ellenére a HunConCourt-projektnek is megvan a létjogosultsága. Mivel mára az alkotmányjogi panasz vált az AB domináns hatáskörévé, a testület munkájában egyre nagyobb teret nyer az egyedi bírói döntések felülvizsgálata, így az AB gyakorlatáról csak akkor kaphatunk átfogó képet, ha a testületnek a törvények felülvizsgálatán túlmutató munkáját is empirikus elemzésnek vetjük alá, s a HunConCourt-projekt ezt is célul tűzte ki. Ugyancsak fontos különbség, hogy a HunConCourt-projekt célja egy mindenki számára hozzáférhető, felhasználóbarát és naprakészen tartott adatbázis elkészítése, amelyet reményeink szerint a legkülönbözőbb kutatási célokra lehet használni.

Ami saját kutatásunkat illeti, tanulmányunk összefoglalta, hogy mely esetekben és miért használunk más mutatókat, mint a JUDICON-projekt, miben értünk egyet a JUDICON-kutatócsoport magyarázatával és mivel egészítenénk ki azt. Végül azt fejtettük ki, hogy noha a két kutatás egy bizonyos dimenzióban (a rendelkezések erőssége, illetve az alkotmánysértési ráta) hasonló kontinuitást talált a 2010 előtti és utáni alkotmánybíráskodás gyakorlatában, miért gondoljuk mi mégis azt, hogy az alkotmányjogászok percepciója a foglyul ejtett alkotmánybíráskodásról alapvetően helyes.

JEGYZETEK

[1] A hazai szakirodalomban Szente Zoltán vizsgálta elsőként empirikus módszerrel az alkotmánybírák politikai orientációját a 2010–2014 közötti normakontroll-eljárásokban (Szente, 2015)

[2] https://judiconeu.uni-nke.hu/

[3] https://hunconcourtdatabase.hu/

[4] https://www.constituteproject.org

[5] Ilyenek például a Freedom House (https://freedomhouse.org), a V-Dem (https://v-dem.net) vagy a World Justice Project (https://worldjusticeproject.org) indexei.

[6] Constitution Comparison Tool, https://www.youtube.com/watch?v=ZUnUrb7oqmI

[7] http://scdb.wustl.edu

[8] A JUDICON-projekt ugyanezt döntésnek nevezi, a hozzá kapcsolódó különvéleményeket pedig különvélemény-döntéseknek. Mi ebben a tanulmányban a rendelkező rész egyes pontjaiba foglalt döntést egységesen rendelkezésnek nevezzük.

[9] A JUDICON-projekt adatbázisa még nem érhető el a projekt honlapján, így a gyűjtött adatok összehasonlításában a kódkönyvre és a kódolási sémára hagyatkoztunk. https://judiconeu.uni-nke.hu/methodology; https://judiconeu.uni-nke.hu/document/judiconeu-uni-nke-hu/JUDICON-EU%20codebook%20v02.pdf (2025. 06. 25.)

[10] Ebben a logikában előfordulhat olyan különvélemény is, amely nem kapcsolódik egyetlen rendelkezéshez sem, mert a különvéleményt író bírónak az az álláspontja, hogy olyan kérdést is tárgyalni kellett volna, amiről a többség nem hozott döntést. Ezeket úgy kezelték, mintha olyan többségi döntéshez tartoznának, amely egyáltalán nem korlátozta a törvényhozást (0 erősségűek) (Dobos et al., 2018, 327. végjegyzet).

[11] Az AB döntések által kiváltott hatás intenzitására azonban nem terjed ki a kutatás.

[12] Természetes bíróság alatt az azonos személyi összetételű bíróságot értjük. E tanulmány írásának időpontjáig az AB-nak 47 természetes bírósága volt.

[13] Mivel a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában a szavazatarányok nem nyilvánosak, a bírói szavazatok beazonosításánál csak a bírák nyilvánosságra hozott véleményeire támaszkodhatunk. Az adatbevitel során tehát azt vélelmezzük, hogy egy bíró a többséggel szavazott, ha nem írt különvéleményt, és a többségi döntés ellen szavazott, ha írt.

[14] A gyűjtött adatok definícióit a kódkönyvünk tartalmazza, amely letölthető a projekt weboldaláról. https://hunconcourtdatabase.hu/#documentation

[15] https://hunconcourtdatabase.hu/site/database

[16] 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról 27. §.

[17] Érdemi döntés alatt ebben a vonatkozásban azokat a rendelkezéseket értjük, amelyekben az AB valamely bírói döntés – ide értve a választási ügyben választási szerv határozatával kapcsolatos jogorvoslati eljárásban hozott bírói döntést is (2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról 233. §) – alkotmányosságáról foglalt állást. Ebből következően azoknak a teljes alkotmányjogi panaszeljárásban meghozott végzéseknek a rendelkezései, amelyeket érdemi vizsgálat nélkül visszautasított a testület, nem lesznek az adatbázisban feltüntetve.

[18] Elemzésünk a 2005–2010 közötti időszakkal hasonlította össze a 2010 utáni gyakorlatot.

[19] Egy korábbi tanulmányunkban ezt a mutatót még aktivizmus indexnek neveztük el (Boda-Balogh et al., 2021, 80.), de ma már úgy gondoljuk, hogy az alkotmánysértési ráta kifejezés semlegesebb, és nem terhelt annyi elméleti asszociációval mint az aktivizmus fogalma, noha továbbra is úgy véljük, hogy ez a ráta a bírói aktivizmus egyik dimenziója.

[20] A HunConCourt-adatbázis is tartalmazza azonban azoknak az adatoknak majdnem mindegyikét, amelyek alapján a JUDICON egy meghatározott értéket rendel az egyes rendelkezésekhez. A mi adatbázisunk csupán a törvényhozó számára előírt pozitív előírásokat nem tartalmazza, amennyiben azok *nem* a határozat rendelkező részében szerepelnek. Ezeknek a beazonosítása megítélésünk szerint egyébként is számos módszertani problémát vet fel.

[21] Csapodi Márton végzett empirikus kutatást a 2012–2024 közötti időszakban meghozott bírói döntésekkel szembeni alkotmányjogi panaszokról. Kutatása a politikailag releváns ügyekre vonatkozott, kutatási kérdése pedig az volt, hogy milyen arányban semmisítette meg, illetve tartotta hatályban az AB a kormánynak kedvező, illetve kedvezőtlen bírósági döntéseket (Csapodi, 2025: 35–45.).

[22] https://freedomhouse.org/country/scores

IRODALOM

Boda-Balogh É.–Deák I.–Fazekas F.–Győrfi T.–Kovács Á.–Sólyom P. (2019): Módszertani kérdések az alkotmánybíráskodás gyakorlatának empirikus elemzéséről. *Közjogi Szemle,* XII. (4): 11–20.

Boda-Balogh É.–Győrfi T.–Fazekas F.–Kovács Á.–Sólyom P. (2021): A magyar alkotmánybírák ítélkezési gyakorlatának változásai az autokratikus fordulat idején – empirikus elemzés. *Fundamentum,* XXV. (1. különszám): 75–92.

Chronowski, N.–Kovács, Á.–Körtvélyesi, Zs.–Mészáros, G. (2022): The Hungarian Constitutional Court and the Abusive Constitutionalism. *MTA Law Working Papers*, No. 7: 1–41.

Dobos G.–Gyulai A.–Pócza K. (2018): Politikai pozíciók és bírói hálózatok. Alkotmánybírói különvélemények és bírói hálózatok politikailag releváns ügyekben, 1990–2015. *Politikatudományi Szemle,* XXVII. (4): 7–35.

Gajduschek Gy.–Hajnal Gy. (2020): A közigazgatási jogszabály-előkészítésről. Kritikai áttekintés. In: Sebők M.–Gajduschek Gy.–Molnár Cs. (szerk.): *A magyar jogalkotás minősége. Elmélet, mérés, eredmények.* Gondolat–Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Gárdos-Orosz, F. (2016): Alkotmánybíróság 2010–2015. In: Jakab A.–Gajduschek Gy. (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota.* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet.

Gyulai, A.–Pócza, K.–Dobos G. (2024): The Hungarian Constitutional Court: Dialogue in Practice. In: Pócza K. (ed): *Constitutional Review in Central and Eastern Europe Judicial-Legislative Relations in Comparative Perspective.* Routledge.

Halmai G. (2014): In memoriam magyar alkotmánybíráskodás: a pártos Alkotmánybíróság első éve. *Fundamentum,* XVIII. (1–2): 36–64.

Ilonszki, G.–Vajda, A. (2021): How Far Can Populist Governments Go? The Impact of the Populist Government on the Hungarian Parliament. *Parliamentary Affairs,* 74 (4): 770–785. https://doi.org/10.1093/pa/gsab007

Kazai, V. (2021): The Misuse of the Legislative Process as Part of the Illiberal Toolkit. The Case of Hungary. *The Theory and Practice of Legislation,* 9 (3): 295–316. https://doi.org/10.1080/20508840.2021.1942366

Kovács, K.–Tóth G. A. (2023): Constitutional Review as a Democratic Instrument. *Review of Central and East European Law,* 48 (3–4): 473–489

Molnár Cs.–Balázs M. Á. (2020): A törvényjavaslatok számának hatása a törvényalkotás minőségére. In: Sebők M.–Gajduschek Gy.–Molnár Cs. (szerk.): *A magyar jogalkotás minősége. Elmélet, mérés, eredmények.* Gondolat–Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Pócza, K.–Csapodi, M.–Dobos, G.–Gyulai A. (2024): Constitutional Review and Judicial-Legislative Relations in New Democracies. In: Pócza K. (ed.): *Constitutional Review in Central and Eastern Europe Judicial-Legislative Relations in Comparative Perspective.* Routledge.

Pócza, K.–Dobos G. (2019): Research Methodology. In: Pócza K. (ed.): *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-Making in Central and Eastern Europe.* Routledge.

Pócza K.–Dobos G.–Gyulai A. (2017): Hogyan mérjük az alkotmánybírósági döntések erősségét? Módszertani keretek és egy próbakutatás eredményei. *Állam- és Jogtudomány,* LVIII (2): 41–69.

Pócza, K.–Dobos, G.–Gyulai, A. (2019a): Dissenting Coalitions at the Hungarian Constitutional Court 1990–2018. In: Belov, M. (ed.): *The Role of Courts in Contemporary Legal Orders.* Sofia Legal Science Week, The Hague. Eleven International Publishing.

Pócza, K.–Dobos, G.–Gyulai, A. (2019b): The Hungarian Constitutional Court: A Constructive Partner in Constitutional Dialogue. In: Pócza K. (ed.): *Constitutional Politics and the Judiciary: Decision-Making in Central and Eastern Europe.* Routledge.

Pócza K.–Dobos G.–Gyulai A. (2021): Különvélemények és bírói koalíciók az Alkotmánybíróság gyakorlatában 1990 és 2018 között. In: Győrfi T.–Kazai V.–Orbán E. (szerk.): *Kontextus által világosan: A Sólyom-bíróság antiformalista elemzése.* L'Harmattan.

Pócza, K.–Papp, Zs.–Dobos, G.–Gyulai, A. (2022): Do Constitutional Courts Restrict Government Policy? The Effects of Budgetary Implications and Bloc-Politics in the Hungarian Constitutional Court's Decisions between 1990 and 2018. *East European Politics,* 39 (3): 413–493. https://doi.org/10.1080/21599165.2022.2126834

Pokol B. (2005): *Jogelmélet*, Századvég.

Sebők, M.–Kiss, R.–Kovács, Á. (2023): The Concept and Measurement of Legislative Backsliding. *Parliamentary Affairs,* 76 (4): 741–772. https://doi.org/10.1093/pa/gsad014

Sebők, M.–Kubik, B. Gy,–Molnár, Cs.–Járay I. P.–Székely, A. (2022): Measuring Legislative Stability: A New Approach with Data from Hungary. *European Political Science,* 21 (4): 491–521. https://doi.org/10.1057/s41304-022-00376-8

Sebők M.–Kubik, B. Gy.–Molnár Cs.–Sallay G. (2020): A törvények stabilitása mint minőségi jellemző. Egy kvantitatív elemzés. In: Sebők M.–Gajduschek Gy.–Molnár Cs. (szerk.): *A magyar jogalkotás minősége. Elmélet, mérés, eredmények.* Gondolat–Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Somody B. (2014): Újmagyar alkotmánybíráskodás: újszerű elvi tételek a határozatokban. *Fundamentum,* XVIII (1–2): 77–80.

Szente Z. (2015): Az alkotmánybírák politikai orientációi Magyarországon 2010 és 2014 között. *Politikatudományi Szemle,* XXIV (1): 31–57.